

HANKO

**Casinon korttelin 309, Plagenin uimarannan ja
Puistovuorten asemakaava-alue**

Sotahistoriallisten kohteiden maastotarkastus 18.3.2016

John Lagerstedt

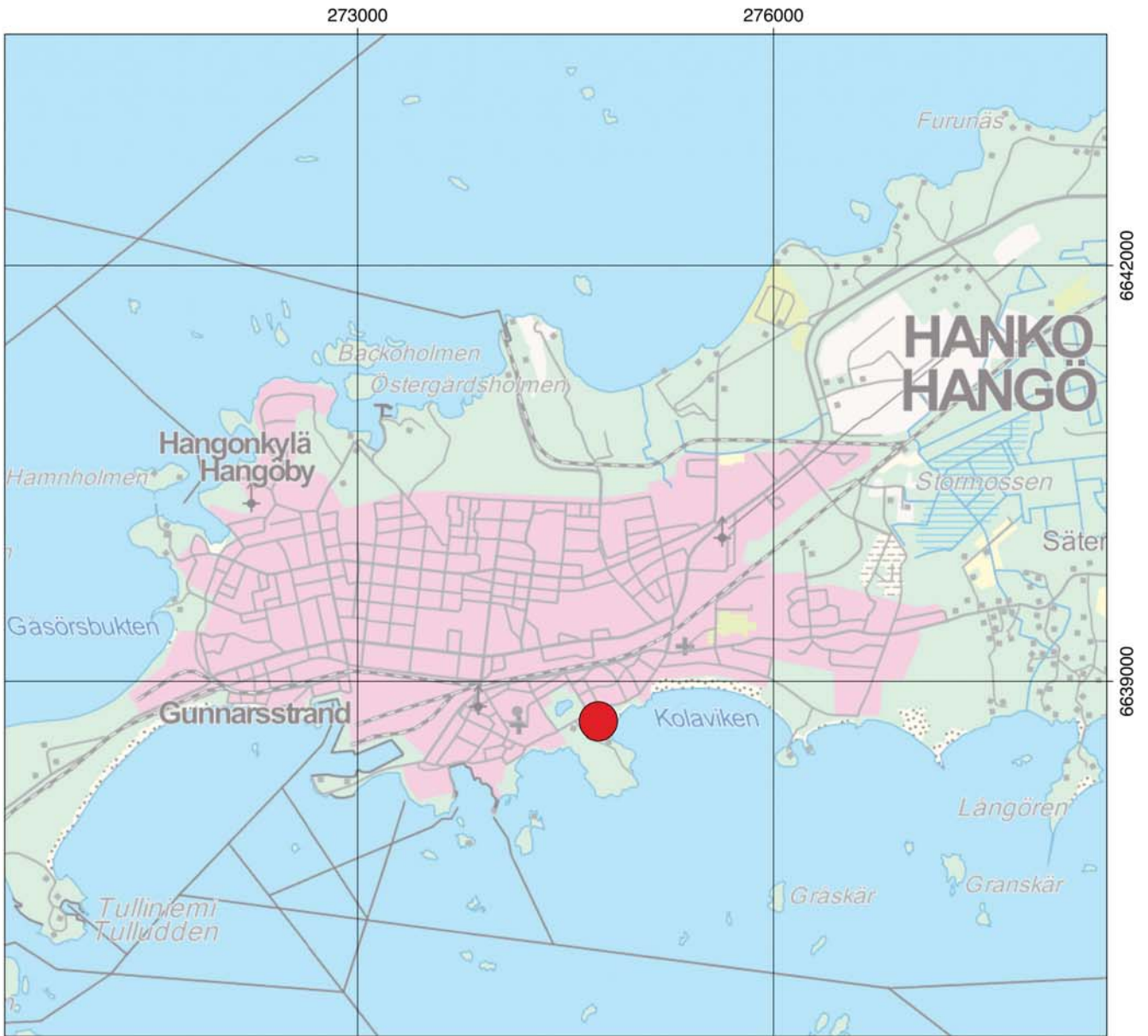
ARKISTOTIEDOT

Kunta: Hanko
Alue: Casinon korttelin 309, Plagenin uimarannan ja Puistovuorten asemakaava-alue
Tutkimuksen laji: tarkastus
Tyyppi: puolustusvarustukset, kalliohakkaukset
Alueen keskikoordinaatit: P= 6638698, I=274786 (ETRS TM-35FIN)
Tutkija: John Lagerstedt
Tutkimusajankohta: 18.3.2016
Valokuvat: kuvaaja: John Lagerstedt
Raportti: Hangon kaupunki

SISÄLLYSLUETTELO

ARKISTOTIEDOT	1
SIJAINTIKARTTA	3
1. JOHDANTO	4
2. TUTKIMUSALUEEN LINNOITTEET.....	5
3. TUTKIMUSHISTORIA JA TUTKIMUSMENETELMÄT.....	9
3.1 Tutkimushistoria ja lähdeaineisto	9
3.2 Tutkimusmenetelmä	9
4. MAASTOHAVAINNOT	10
4.1 Sotahistorialliset kohteet	10
4.2 Kalliohakkaukset	10
5. LOPUKSI	13
6. LÄHTEET.....	13
LIITE 1 ASEMAKAAVALUONNOS	14

SIJAINTIKARTTA

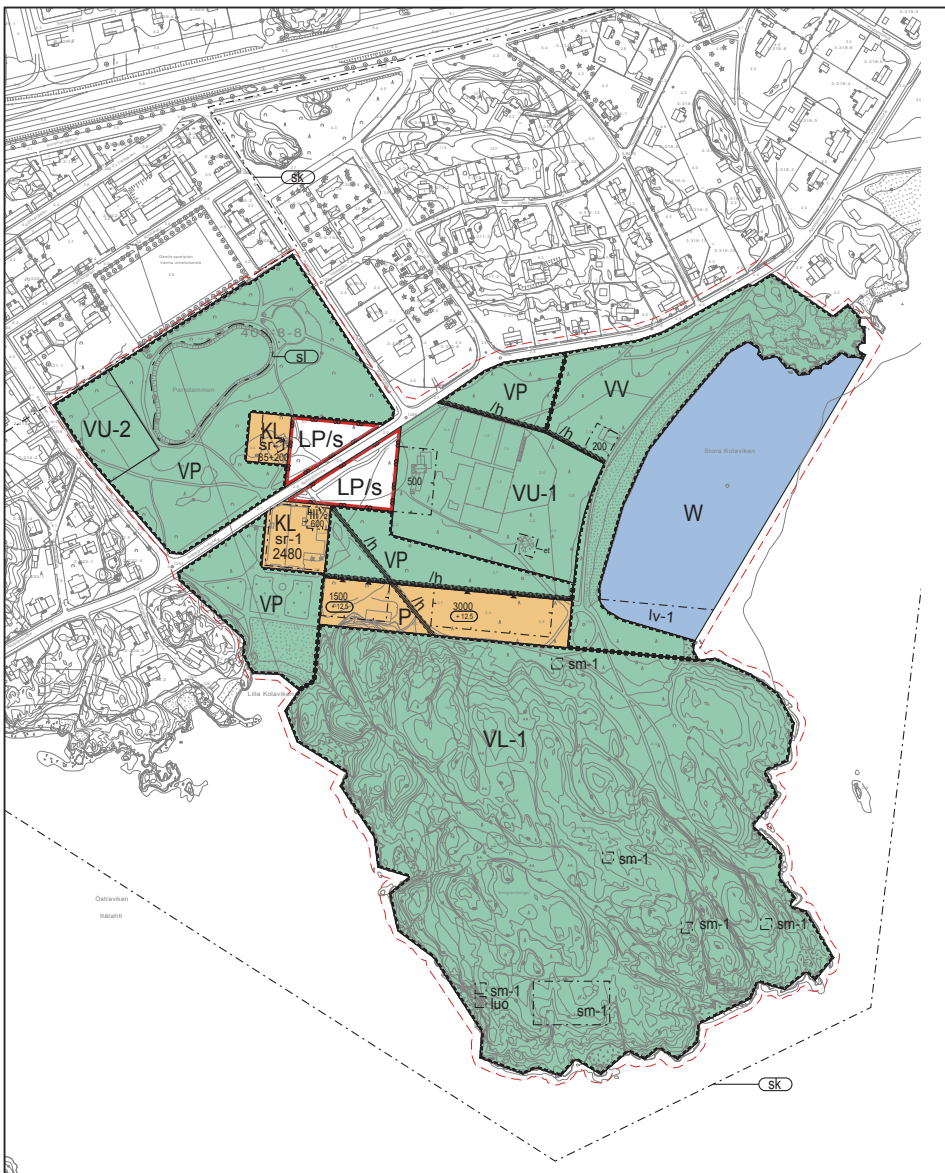
Pohjakartta: Maanmittauslaitos 2016

ETRS-TM35FIN

1. JOHDANTO

Hangon kaupunki laati Casinon korttelin 309, Plagenin uimarannan ja Puistovuorten asemakaavan muutos-ehdotuksen (liite 1) korvaamaan vanhentunutta asemakaavaa. Viranomaisneuvottelussa 29.1.2016 sovittiin, että kaavan muutosalueella tehdään maastotarkastus sotahistoriallisten suojeluarvojen määrittämiseksi ennen kaavan hyväksymiskäsittelyä.

Arkeologi, FM John Lagerstedt tutki 18.3.2016 maastossa kaava-alueen lukuun ottamatta Puistovuorten VL-1 merkinnällä varustettua, lähivirkistyskäyttöön suunniteltua aluetta (kuva 1). Maastotarkastuksessa tutkitulta asemakaavan muutosalueelta ei löydetty toiseen maailmansotaan liittyviä linnoitteita tai muita sotahistoriallisia kohteita. Plagenin uimarannan koillispuolella sijaitsevilla rantakallioilla havaittiin useita kalli-oon hakattuja nimikirjaimia, päivämääriä ja monogrammeja joita oli tehty aina 1800-luvulta nykypäivään asti.

Kuva 1. Asemakaavan muutosalue, joka oli samalla maastotarkastuksen tutkimusalue lukuun ottamatta Puistovuorten niemellä VL-1 rajauksella merkittyä aluetta.

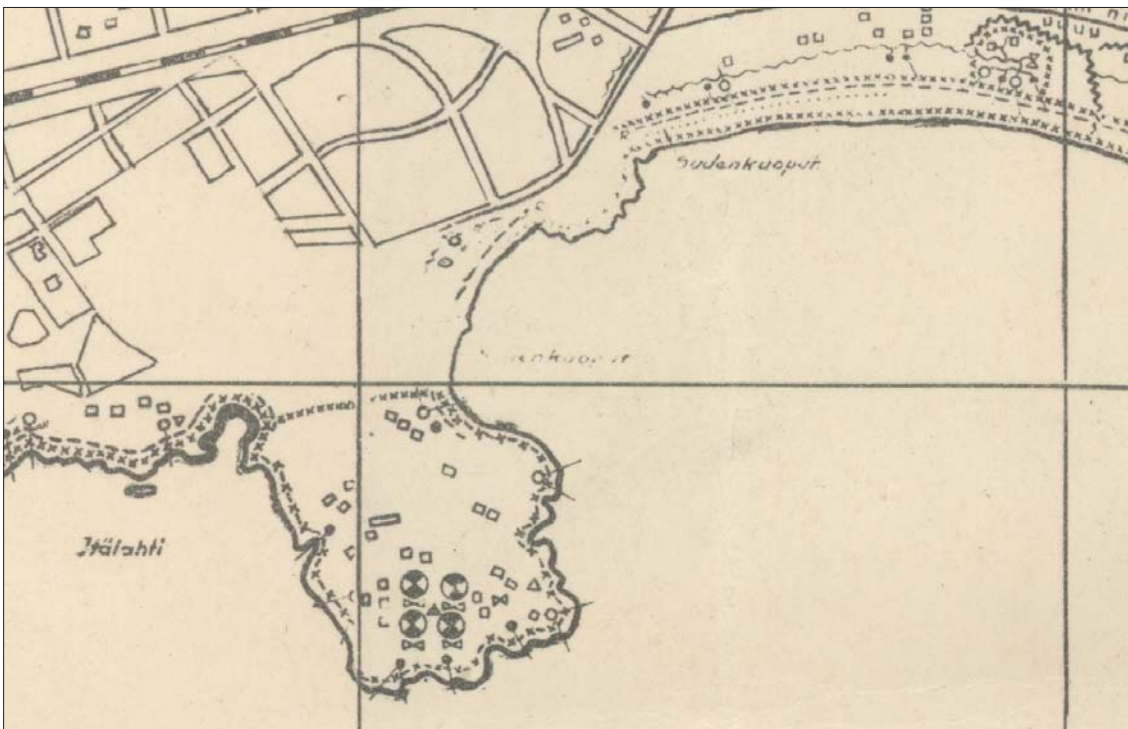
2. TUTKIMUSALUEEN LINNOITTEET

Talvisodan jälkeen 1940 tehdyn Moskovan rauhansopimuksen perusteella Suomi sitoutui vuokraamaan Hangon alueen Neuvostoliitolle sotilastukikohdaksi 30 vuoden ajaksi. Neuvostoliiton joukot rakensivat tukikohdan suojaksi linnoitteita. Neuvostoliiton joukot vetäytyivät Hangosta jatkosodan aikana joulukuun alussa 1941.

Tutkittavalla asemakaavan muutosalueella on sijainnut linnoitteita (kuva 2). Puistovuorten niemellä oli ilmatorjuntapatteri ja koko niemi oli suojattu tuliasemilla ja piikkilankaesteillä niin mereltä kuin maalta kohdistuvilta hyökkäyksiltä. Alueella oli lisäksi korsuja ja parakki.¹

Plagenin uimarannan hiekkaan oli kaivettu tuliasemia ja taisteluhautoja, joita oli tuettu hirsillä ja laudoilla (kuvat 3–5). Rantaviivalla oli piikkilankaeste, jossa oli kaksi tolppariviä (kuva 7). Hiekkarannan pohjoispäässä sijaitsevilla rantakallioilla este oli toteutettu nk. espanjalaisina ratsuina eli siirrettävinä piikkilankaesteinä (kuva 8). Piikkilankaesteen ja asemien välissä oli lisäksi miinoite ja hiekkaan oli kaivettu ansakuoppia (kuva 3).²

Casinon pohjoispuolella sijaitsevalle puistoalueelle oli rakennettu tukikohdan komentokorsu (kuva 6 ja 9). Korsun sisätilat muodostuivat kahdeksasta huoneesta ja niitä yhdistävistä käytävistä. Sisärakenteet oli muurattu tiilistä ja korsussa oli kahden metrin vahvuinen katto, joka oli tuettu betonilla ja peitetty maalla sekä kivillä.³

Kuva 2. Hangon tukikohdan linnoitteita. Puistovuorten ilmatorjuntapatteri on merkitty neljällä mustavalkealla ympyrällä kartan alaosaan. Patterin ympäristössä on runsaasti korsuja ja alue on ympäröity piikkilankaesteellä. Plagenin uimarannalle on merkitty kaksi katettua konekivääriasemaa taisteluhautoineen ja miinakenttä. Osasuurennos kartasta: "Peitepiirros venäläisten puolustuslaitteista Hangon vuokra-alueella". T 22005/1a. Kansallisarkisto.

¹ Venäläisten puolustuslaitteet Hangon Vuokra-alueella. T 22005/1a. KA.

² Venäläisten puolustuslaitteet Hangon Vuokra-alueella. T 22005/1a. KA; SA-kuva-arkisto.

³ Venäläisten puolustuslaitteet Hangon Vuokra-alueella. T 22005/1a. KA; SA-kuva-arkisto.

Kuva 3. Tuliasemia Plagenin rannalla huhtikuussa 1942. Vesirajassa näkyy kaksirivinen piikkilankaeste. Esteen ja asemien välissä on ansakuoppia. Valokuva: P.J. Nikulainen, SA-kuva.

Kuva 4. Tuliasemien ampuma-aukkoja Plagenin rannalla elokuussa 1942. Valokuva: E. Suomela, SA-kuva.

Kuva 5. Linnoitteiden tukimateriaaleina käytettiin mm. hirssiä ja lautoja. Kuva Plagenin uimarannalta 1942. Valokuva: E. Suomela, SA-kuva.

Kuva 6. Vänrikki P. Nikulaisen 4.12.1941 ottaman valokuvan tekstitiedot kertovat: ”Komea korsu, ilmeisesti Hangon tukikohdan komentajan esikunta, mm. korkkimatot lattialla. Syvemmälle ei voinut mennä kun pioneerit eivät vielä olleet käyneet.” SA-kuva.

Kuva 7. Kaksirivinen piikkilankaeste Plagenin uimarannalla 1942. Valokuva: E. Suomela, SA-kuva.

Kuva 8. Plagenin uimarannan piikkilankaeste jatkui rantakalliolla espanjalaisina ratsuina 1942. Kuvassa myös uimarannan liukuratorni. Valokuva: E. Suomela. SA-kuva.

3. TUTKIMUSHISTORIA JA TUTKIMUSMENETELMÄT

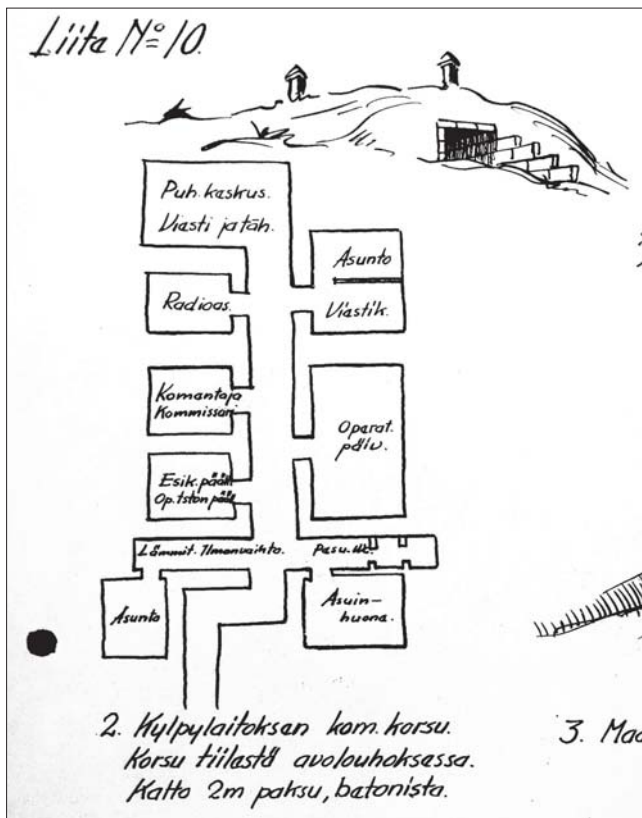
3.1 Tutkimushistoria ja lähdeaineisto

Neuvostoliiton joukkojen vetäytyttyä Hangosta joulukuun alussa 1941 alkoivat runsaat lumisateet ja alueen linnoituslaitteet peittyivät paksujen nietosten alle. Pioneerit pystyivät tutkimaan ja raivaamaan tukikohdan linnoitteita tarkemmin vasta keväällä 1942. Alue kartoitettiin, puolustuslaitteet kuvailtiin sanallisesti ja niistä laadittiin piirroksia (kuva 9). Linnoitteita piirsi ja valokuvasi erityisesti luutnantti Alarik Öhrnberg.⁴

Hangon museo selvitti Hangon toisen maailmansodan aikaisten neuvostoliittolaisten linnoituslaitteiden tilaa 1985. Tutkimuksen teki VTM Pekka Silvast. Tutkimuksessa luotiin kokonaiskuva Hangon tukikohdasta, linnoitteiden pääpiirteisistä sijaintipaikoista ja niiden sen hetkisestä kunnosta. Tutkimuksen tuloksista koottiin Hangon linnoitusmuseoon näyttely ja raporttina julkaistiin kirja: Hankoniemi 1940–1941.⁵

3.2 Tutkimusmenetelmä

Tietoja kaavan muutosalueella sijaitsevista linnoitteista etsittiin kansallisarkiston sotilashallinnon asiakirjoista ja kartoista, sekä Sotamuseon SA-kuva-arkiston valokuvista. Alue tutkittiin kulkemalla se kokonaisuudessaan läpi maastossa.

Kuva 9. Luutnantti A. Öhrnbergin laatima luonnos Casinon läheisyydessä sijainneesta komentokorsusta. T 22005/1a. Kansallisarkisto.

⁴ Venäläisten puolustuslaitteet Hangon Vuokra-alueella. T 22005/1a. KA; Hangon ryhmän toimintakertomuksia ja historiaa. T 17770/2-3. KA.

⁵ Silvast 1985, 7.

4. MAASTOHAVAINNOT

4.1 Sotahistorialliset kohteet

Tutkitulta alueelta ei löydetty säilyneitä linnoitteita. Plagenin uimarannalla ja Casinon pohjoispuoleisessa puistossa sijainneista linnoitteista ei ollut näkyvissä enää mitään rakenteita tai jälkiä maastossa.

Puistovuorten asemakaavaaluonnoksessa VL-1 merkinnällä varustetulla alueella oli linnoitteita mutta alue ei kuulunut nyt tehdyn maastotarkastuksen piiriin.

4.2 Kalliohakkaukset

Plagenin uimarannan pohjoisosassa, Appelgrenintie 14:n eteläpuolella sijaitsevilla rantakallioilla (keski-koordinaatit P= 6638808, I= 275021) havaittiin useita kallioon hakattuja nimikirjaimia, päivämääriä, kirjain-sommitelmia eli monogrammeja ja piirroksia (kuvat 10–13). Kalliohakkauksia ei inventoitu nyt tehdyn maastotarkastuksen yhteydessä. Pintapuolisen tarkastelun perusteella vanhimmat hakkaukset oli päivätty 1800-luvun loppupuolelle. Suurin osa hakkauksista oli peräisin 1900-luvulta. Pääteemana olivat nimikirjaimet, päivämäärät ja huviveneiden nimet. Mielenkiintoisena yksityiskohtana oli kaiverrus, joka esitti 1900-luvun alkupuolella rantakallioilla seissyttä uimaradan liukuratatornia (kuva 13, ks. myös kuva 8).

Kuva 10. Kalliohakkaukset sijaitsevat rantakallioilla Plagenin uimarannan koillispuolella.

Kuva 11. Kalliohakkauksia rantakallioilla. Valokuva: John Lagerstedt, 2016.

Kuva 12. Kirjainsommitelmia. Valokuva: John Lagerstedt, 2016.

Kuva 13. Suurin osa alueen kalliohakkauksista on nimikirjaimia ja päiväyksiä. Valokuva: John Lagerstedt, 2016.

Kuva 14. Kalliohakkaus esittää kallioilla aikoinaan sijainnutta uimarannan liukumäkeä (ks. kuva 8). Valokuva: John Lagerstedt, 2016.

5. LOPUKSI

Tarkistetulla kaavan muutosalueella sijainneet linnoitteet ovat kadonneet näkyvistä. Plagen uimarannan pohjoispuolen rantakallioilta löytyi kallioon hakattuja nimikirjaimia ja päivämääriä 1800–1900-luvuilta. Museoviraston 2009 julkaisema ohje historiallisen ajan kiinteiden muinaisjäännösten tunnistamisesta ja suojelusta toteaa kalliohakkauksien suojelusta seuraavaa: *”Vanhat uskomuksellisissa tarkoituksissa tehdyt hakkaukset kuten vainajien karsikot, historiallisia henkilöitä ja tapahtumia koskevat hakkaukset sekä laajat ja pitkäaikaiset hakkausalueet ovat kiinteitä muinaisjäännöksiä. Tavanomaisimmat 1800-luvun lopulle ja 1900-luvun alkuun ajoittuvat hakkaukset kuten yksittäiset tai ”omaksi huviksi” tehdyt nimikirjain- ja vuosilukuhakkaukset eivät välttämättä omaa sellaista yleistä ja jaettua merkitystä, että niiden suojelu olisi perusteltua. Niitä tulisi kuitenkin pyrkiä dokumentoimaan inventointien tai mahdollisten kajoamistilanteiden yhteydessä.”*⁶

Helsingissä 24.3.2016

John Lagerstedt
Arkeologi, FM

6. LÄHTEET

ARKISTOT

Kansallisarkisto, Helsinki (KA).

T 17770/2-3 Hangon ryhmän toimintakertomuksia ja historiaa.
T 22005/1a Venäläisten puolustuslaitteet Hangon Vuokra-alueella.

SA-kuva-arkisto, Sotamuseo Helsinki

Aineisto ladattavissa verkosta: <http://sa-kuva.fi/> , katsottu 16.3.2016.

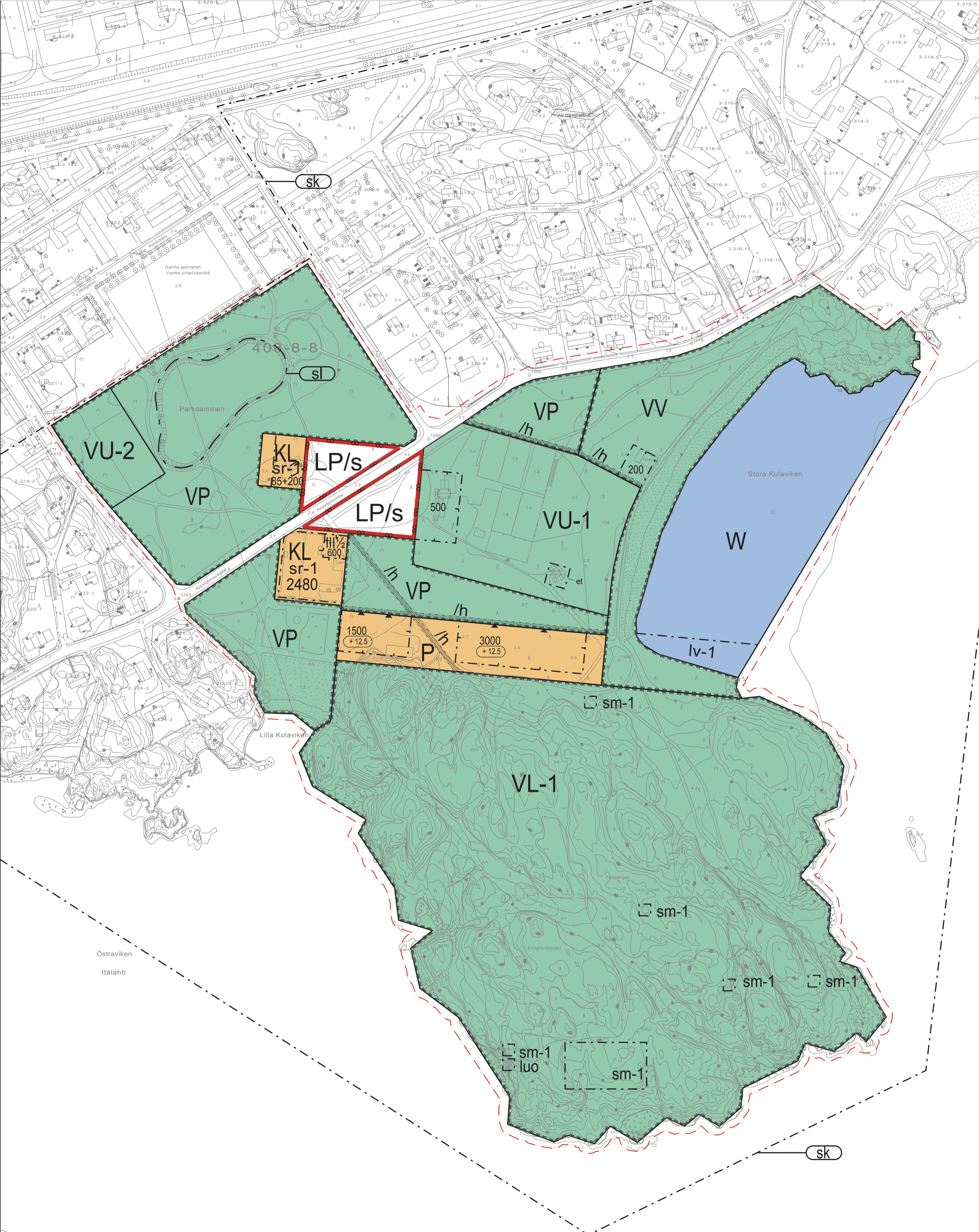
Hangon rintaman valokuvat

KIRJALLISUUS JA PAINETUT LÄHTEET

Niukkanen, M. 2009. Historiallisen ajan kiinteät muinaisjäännökset. Helsinki: Museoviraston rakennushistorian osasto.

Silvast, P. 1985. Hankoniemi 1940 – 1941. Hangon museo: Hanko.

⁶ Niukkanen 2009, 113.

ASEMAKAAVAMERKINNÄT JA MÄÄRÄYKSET:

DETALJIPLANEBETECKNINGAR OCH BESTÄMMELSER:

- KL** Liikerenkusten korttelialue.
Kvarteretsområde för affärsbyggnader.
- P** Palvelurakennusten korttelialue.
Kvarteretsområde för servicebyggnader.
- VU-1** Urheilu- ja virkistyspalvelujen alue, jonka maisemallinen luonne tulee säilyttää. Alueelle saa sijoittaa tenniskenttien lisäksi virkistysurheilutoimintoja, kuten minigolf-ratata. Toimitettaviksi pienimuotoisia palvelurakennuksia ja rakennelmia saa sijoittaa myös alueelle osoitetun rakennusalan ulkopuolelle.
- VU-2** Urheilu- ja virkistyspalvelujen alue, jonka maisemallinen luonne tulee säilyttää.
Område för idrotts- och rekreationsanläggningar vars landskapliga karaktär ska bevaras.
- VL-1** Lähivirkistysalue.
Alue on ensisijaisesti luonnonmukaisena säilytettävä tai sellaisenaan kehitettävä viheralue, jonka rakentamis- ja holtotoimenpiteet määritellään MRA 46 §:n mukaisessa puistosuunnitelmassa. Puistosuunnitelmassa tulee huomioida alueen kulttuuriympäristö ja -maisema, sekä luontodirektiivin liitteessä IV a mainittujen lajien esiintymisen riittävä turvaaminen.
- VP** Område för närrökreation.
Området ska i första hand bevaras eller utvecklas som ett närrökreatiomsområde i naturenligt tillstånd. Områdets byggnads- och skötselåtgärder fastställs i parkiplanen för området, som ska uppgöras i enlighet med MRL 46§. I parkiplanen måste området kulturmiljö och kulturlandskap beaktas och förekomsten av arter som omnämns i habitatdirektivets IV bilaga tryggas i tillräcklig utsträckning.
- WW** Puisto, jolla mäntypuusto ja maisemallinen luonne tulee säilyttää.
Park, vars tallbestånd och landskapliga karaktär måste bevaras.
- W** Uimaranta-alue.
Område för badstrand.
- W** Vesialue.
Vattenområde.
- LP/s** Yleinen pysäköintialue.
Pysäköintialue, jolla mäntypuusto ja maisemallinen luonne tulee säilyttää.
Område för allmän parkering.
Område för parkering, vars tallbestånd och landskapliga karaktär måste bevaras.
- 3 metriä** 3 metriä kaava-alueen rajan ulkopuolella oleva viiva.
Linje belägen 3 meter utanför planområdets gräns.
- Korttelin, korttelinosan ja alueen raja.
Kvarters-, kvartersdelis- och områdesgräns.
- Katualue.
Gatuområde.
- /h** Ohjeellinen yleiselle jalankululle varattu tielinja, jolla huoltoajo on sallittu.
Väg reserverad för gångtrafik, där servicetrafik är tillåten.
- et** Yhdyskuntateknistä huolto- ja palvelualueen rakennusten ja laitteiden alue.
Område för byggnader och anläggningar för samhällsteknisk försörjning.
- luo** Luonnon monimuotoisuuden kannalta erityisen tärkeä alue.
Område som är särskilt viktigt med tanke på naturens mångfald.
- iv-1** Vesialueen osa, jolle saa sijoittaa laiturin ja kahvilan.
Del av vattenområde där brygga och butik får placeras.
- sr-1** Rakennusala korttelialueella.
Nuolet osoittaa rakennusalan sen sivun, johon rakennus on rakennettava kiinni.
Byggnadsyta
Pilen anger den sida av byggnadsytan som byggnaden ska tangera.
- sm-1** Suojeltava rakennus.
Rakennuksen korjaus-, muutos- tai laajennustöiden sekä pihajalan suunnittelussa tulee kiinnittää erityistä huomiota julkisivun mitta-suhteen, materiaalien, ja värin sekä muun rakennustavan sopeuttamiseen ympäristöönsä.
Byggnad som ska skyddas
Då reparations-, förändrings- eller utvidgningsarbeten utförs på byggnaden och då gårdsplanen planeras skall vikt särskilt fästas vid att anpassa fasadens proportioner, material och färgsättning samt övrigt byggnadsställ till omgivningen.
- sm-1** Suojelukohte.
Målnaismuseolain (295/63) rauhoittama sotahistoriallinen kohde.
Krigshistorisk formlämning
Krigshistorisk formlämning fredat enligt lagen om formlämnin (295/63).
- sl** Luonnonsuojelualue.
Naturskyddsområde.
- sk** Kaupunki- tai kytkävaliivisesti arvokas alue.
Område som är värdefullt med tanke på stads- eller bybildan.
- +12.5** Rakennuksen vesikaton ylimmän kohdan korkeusasema.
Högsta höjd för byggnadens vattentak.
- 85+200** Edellinen luku ilmaisee olemassa olevan, säilytettävän kerroslatan, jälkimmäinen luku osoittaa sallitun uuden kerroslatan.
Det förra talet anger befintlig våningsyta som skall bevaras, det senare talet anger tillåten ny våningsyta.
- 500** Rakennusallalla oleva rakennusoikeus kerroslaneliömetreinä.
Byggnadsrätten på byggnadsytan angiven i kvadratmeter våningsyta.
- III½** Roomalainen numero osoittaa alueen ohjeellisen kerrosluvun.
Romersk siffra anger största tillåtna antalet våningar i byggnaderna, i byggnaden eller i en del därav.

YLEISET MÄÄRÄYKSET

ALLMÄNNA BESTÄMMELSER:

Kaava-alueella tapahtuvan rakentamisen sopeuttamiseen kaupunkikuvaan ja maisemaan on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Ennen kuin myönnetään lupa rakennusten tai rakennelmien korjaamiseen tai muuttamiseen niissä kohteissa, joita koskevat sr-merkinnät tulee sen pyytää lausunto museoviranomaiselta tai maakuntamuseolta.

Särskild vikt ska fästas vid att anpassa nybyggnationen på planområdet till stadsbilden och landskapet.

Innan lovet beviljas för reparation eller förändring av byggnader eller konstruktioner på de områden som omfattas av sr-beteckningens bestämmelser, ska tekniska nämnden be om ett utlåtande av museivårdigheten eller landskapsmuseet.

Kaupunginosakylä 3	Korttelin 304,50g	Tontti/Rn -	Viranomaisen merkintä
HANKO ASEMAKAAVA - LUONNOS DETALJIPLAN - UTKAST			Piirustuksen sisältö
Mittakaava 1:2000 A1			
Kaavan laatija Teemu Hölöläinen arkkitehti SAFA YKS-497	Suunnittelijat / Yhteyshenkilöt	Suunnittelun ja piirustuksen numero	YKS
WSP Finland Oy Helsinkiläntie 7 00210 Helsinki p. 0207 864 11	WSP	Päiväys 8.1.2013	Tiedostonimi